

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ВИКОНАННЯ КУРСОВИХ РОБІТ**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ВИКОНАННЯ КУРСОВИХ РОБІТ**

Затверджено на засіданні кафедри теорії та методики трудового і професійного навчання (Протокол №2 від 21 вересня 2009 року)

Зміст

Вступ	3
Розділ I. Теоретико-методологічні основи виконання курсових робіт.....	4
1.1 Сутність процесу написання курсової роботи.....	4
1.2 Технологія опрацювання наукової інформації.....	6
1.3 Методи наукових дослідження.....	9
Розділ II Оформлення результатів наукових досліджень під час виконання курсових робіт.....	14
2.1 Структура курсової роботи.....	14
2.2 Оформлення курсової роботи.....	15
2.3 Підготовка та захист курсової роботи.....	16
Висновки.....	18
Список використаних джерел.....	19
Додатки.....	20

ВСТУП

Курсова робота є одним із видів наукової роботи, самостійним навчально-науковим дослідженням студента, яке виконується з певної дисципліни або з двох-трьох дисциплін одного спрямування. Виконання курсової роботи має на меті сформувати у студентів вміння проводити наукові дослідження, сформувати навички творчої самостійної роботи, оволодіння загальнонауковими і спеціальними методами сучасних наукових досліджень, поглибленим вивченням будь-якого питання або теми навчальної дисципліни. Згідно з Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах України курсова робота виконується з метою закріплення, поглиблення і узагальнення знань, одержаних студентами за період навчання та їх застосування для комплексного вирішення конкретного фахового завдання.

Таким чином, курсова робота – це дослідницько-реферативна праця, яка дозволяє студентові виробити практичні вміння наукової праці (пошук джерел інформації та робота з ними, реферування наукової та методичної літератури, порівняння кількох поглядів на одну проблему тощо), виявити рівень знань з певної спеціалізації чи галузі знань, продемонструвати вміння самостійно мислити, робити узагальнення та висновки.

Виконання курсової роботи можливе лише після того, як студенти адаптуються до освітнього клімату і вимог університету та прослухають основні навчальні дисципліни, які пояснюють ці вимоги та методіку написання наукових праць (вступ до спеціальності, педагогіка, психологія, методика трудового навчання, основи наукових досліджень тощо).

Студенти обирають теми наукових робіт з переліку запропонованого кафедрою. Вони також можуть самостійно пропонувати чи обирати тему у межах визначеної для курсової роботи дисципліни та зазначених викладачем напрямів. Оцінювання курсової роботи відбувається у вигляді відкритого захисту курсової роботи перед фаховою комісією.

Для того, щоб покращити якість студентських робіт та допомогти їм обмінюватися своїми здобутками проводяться щорічні весняні загальноуніверситетські студентські конференції, на яких студенти ознайомлюють з результатами курсового дослідження. З їх допомогою у студентів формується ще й інше важливе вміння: презентувати свій доробок, публічно захищати висловлені ідеї та тези, долати страх перед аудиторією.

Розділ I. Теоретико-методологічні основи виконання курсових робіт

1.1 Сутність процесу написання курсової роботи

Тематика курсових робіт має відповідати завданням навчальної дисципліни і тісно пов'язуватися з практичними потребами конкретного фаху. Керівництво здійснюється, як правило, найбільш кваліфікованими викладачами кафедри. Термін виконання курсових робіт визначається робочим навчальним планом.

Курсова робота допомагає студентові системно показати теоретичні знання з вивченої дисципліни, оволодіти первинними навичками дослідної роботи: збирати дані, аналізувати, творчо осмислювати, формулювати висновки, пропозиції та рекомендації з предмету дослідження. Тут є слушна нагода проконтролювати знання і вміння студента, правильно організувати дослідну роботу, оформити її результати і показати готовність до виконання підсумкової роботи з фаху. Виконання курсової роботи повинно сприяти поглибленому засвоєнню лекційного курсу і отриманню навичок у галузі вирішення практичних завдань. Це потребує від студента не тільки знань загальної і спеціальної літератури з теми дослідження, а й умінь проводити педагогічні, експертні та інші дослідження, пов'язувати питання теорії з практикою, робити узагальнення, формулювати висновки та пропозиції.

Тематика курсових робіт з навчальної дисципліни щорічно затверджується кафедрою. Студентам надається право вільного вибору теми.

На якість курсової роботи суттєво впливає вміле використання практичного матеріалу. Підбір даних, їх критичне осмислення та обробка є досить важливим етапом у підготовці і написанні курсової роботи.

Процес виконання курсової роботи поділяється на декілька етапів, а саме:

- вибір теми курсової роботи;
- підготовка до написання курсової роботи;
- складання плану роботи;
- формування тексту курсової роботи;
- оформлення роботи;
- захист курсової роботи.

Активна робота з вибору теми починається зі спільної наради студентів та викладача - наукового керівника. Доцільно при цьому врахувати актуальність тем дослідження, професійні інтереси студента й напрям науково-дослідницької роботи, якщо він вже визначився раніше.

Вибираючи тему курсової роботи з тематики, запропонованої кафедрою, студент повинен зорієнтуватись у тому, щоб дослідження, здійснене в процесі розробки курсової роботи, можливо було продовжити в подальших наукових пошуках.

Назва курсової роботи повинна бути короткою, відповідати обраній спеціальності та суті дослідження. Виходячи з цього найбільш оптимальним

варіантом назви курсових робіт можуть починатись зі слів "Обґрунтування...", "Розробка...", "Методика...", "Використання...".

Вибрана тема погоджується з науковим керівником і затверджується на кафедрі. Подальше її змінення або коригування можливе лише з дозволу наукового керівника при достатньому обґрунтуванні змін студентом.

У процесі підготовки до написання курсової роботи підбираються й вивчаються літературні джерела, складається бібліографія. Дієву допомогу студенту в цьому надає науковий керівник, а також працівники бібліотек. Самостійний пошук літературних джерел здійснюється за допомогою бібліотечних каталогів (систематичного, алфавітного), реферативних журналів, бібліографічних довідників. Особливу увагу слід звернути на періодичні видання: газети, журнали, де можна знайти останні результати досліджень науковців. Методика вивчення літератури, як основа наукового дослідження в курсовій роботі, залежить від характеру й індивідуальних особливостей студента – загальноосвітнього рівня й спеціальної підготовки, ерудиції та особливостей пам'яті, звичок і працездатності. Разом з цим є доцільним дотримання загальних правил опрацювання літератури. Спочатку потрібно ознайомитись з основною літературою (підручниками, теоретичними статтями), а потім – прикладною (методичними розробками, інструктивними матеріалами, статтями про конкретні дослідження тощо). Вивчення складних джерел (монографій) слід починати лише після опрацювання простіших (підручників). Вивчення книг передуює вивченню статей найновіших джерел.

Відібрана література підлягає уважній обробці. Попереднє ознайомлення включає побіжний огляд змісту, читання передмови, анотації. Розділи, що мають особливе значення для курсової роботи, старанно обробляють, звертаючи особливу увагу на ідеї й пропозиції щодо вирішення проблемних питань обраної теми, дискусійні питання, наявність різних точок зору й протиріч.

У процесі опрацювання літератури на окремих аркушах або картках роблять конспективні записи, виписки з тексту, цитати, цифровий матеріал. При цьому слід обов'язково робити повні бібліографічні записи джерел: автора, назва книги (статті), видавництва (назви журналу), року видання, обсягу книги (номеру журналу), номеру сторінки з тим, щоб використати ці записи для підготовки списку використаних джерел й зробити необхідні посилання на джерела в тексті курсової роботи.

Попереднє ознайомлення з літературними джерелами є основою для складання плану курсової роботи. План включає: вступ; 3-4 взаємопов'язані і логічно побудовані параграфи, що дозволяють розкрити тему; висновки; список використаних джерел. Самостійно складений студентом план обговорюється з науковим керівником, у разі необхідності коригується й після цього затверджується. Формування тексту курсової роботи відбувається шляхом систематизації й обробки зібраних матеріалів з кожної позиції плану. До тексту вносяться тільки старанно підібрані й цілеспрямовано проаналізовані матеріали. На цьому ж етапі виконуються обчислення, обґрунтовуються пропозиції, формулюються висновки, підбирається ілюстративний матеріал

(графіки, рисунки, таблиці). У процесі роботи визначається необхідність доповнення додатковими матеріалами. Одержаний чорновий варіант курсової роботи доповнюється, уточнюються деякі положення, остаточно формулюються всі висновки й пропозиції.

Текст курсової роботи повинен бути відредагованим, стилістично витриманим як наукове дослідження. Остаточне оформлення курсової роботи здійснюється у відповідності з вимогами.

Виконана курсова робота у встановлений регламентом термін здається на кафедру і після реєстрації передається науковому керівнику для рецензування. У своїй рецензії викладач зазначає позитивні сторони й недоліки курсової роботи, оцінює ступінь самостійності формулювання основних положень та висновків, наявність елементів творчого пошуку й новизни, величину масиву опрацьованої інформації, дотримання вимог щодо змісту й оформлення роботи, а також робить висновок щодо допуску до захисту з попередньою оцінкою за чотирибальною шкалою. У разі незадовільної оцінки робота повинна бути перероблена з урахуванням зауважень рецензента. Вдруге робота здається з попередньою рецензією.

1.2 Технологія опрацювання наукової інформації

Цей етап передбачає пошук необхідної літератури у бібліотеках і архівах та її опрацювання. Фрагменти документів та наукової літератури, які студент згодом планує використати у тексті курсової, зберігаються у вигляді нотаток. **Нотатки** виконують на окремих картках, намагаючись дотримуватися принципу “один сюжет - один аркуш”. Дослідникам дуже допомагає звичка зазначати у верхній частині картки джерело, з якого походить матеріал, а на полях – “ключове слово”, що допомагає пригадати, якій події, сюжетові чи особі присвячено даний фрагмент. Ще більше зусиль і часу варто затратити на зберігання бібліографічної інформації. До бібліографічної картки (зазвичай вона менша і виготовляється із цупкого паперу або картону) вносять відомості про автора, повну назву видання, типографську інформацію, а також локалізацію книги – бібліотеку чи приватну збірку в якій вона зберігається. Остання інформація виявиться дуже важливою, якщо виникне необхідність повторно звернутися до певних джерел, наприклад, щоб уточнити цитату.

Аналіз зібраного матеріалу передбачає його сортування і критичну оцінку. Важливо дотримуватися певної техніки такого дослідження, яка дозволяє досягти економії часу та зусиль. Передусім потрібно встановити наукову цінність кожної окремої позиції зібраної літератури (не лише «універсальну», а швидше цінність щодо конкретної теми та завдань роботи). Ця цінність визначає і порядок аналізу цієї літератури. Одночасно, слід мати на увазі що новіші праці, як правило, є повнішими і точнішими.

Окремо слід відзначити випадки, коли студентське дослідження присвячене поглядам або вченню якогось автора на основі вивчення відповідних документів. Якщо це так, то аналізуючи матеріал, слід ділити його на наступні

три групи:

- 1 Джерела, тобто праці основного персонажа роботи, його сучасників, біографічні документи, і т. д; офіційні документи.
- 2 Дослідження, тобто праці написані на цю тему на основі джерел.
- 3 Допоміжна література (словники, довідники, енциклопедії).

Як використовувати джерела? Звернення до праць інших авторів є абсолютно універсальною практикою. Таким чином можна продемонструвати, що ми поділяємо думку відомих та авторитетних дослідників. Можна використати працю відомого автора як приклад – такий підхід є особливо продуктивним, коли порівнюємо дві і більше позиції. Звернення до думок, фактів, сюжетів, викладених у працях попередників, дозволяє помістити курсову роботу у контекст певної наукової дискусії, пов'язати її із ширшими темами і сюжетами. Нарешті, таким чином можна покритикувати тих авторів, з поглядами яких не погоджуємося. Використовувати праці інших авторів можна шляхом **цитування, перефразовування, або узагальнення.**

При виконанні дослівних виписок, які пізніше в тексті можуть стати цитатами, потрібно бути особливо обережними. Переписувати потрібно дослівно, включно з помилками і знаками пунктуації. Вдаватися до дослівного цитування потрібно тоді, коли мова джерела є своєрідною, живою, провокативною, або тоді, коли дослівна передача тексту є історично важливою. Цитування варто звести до мінімуму і вдаватися до нього лише тоді, коли воно справді необхідне. Цитуючи, ми повинні дотримуватися кількох формальних правил:

- 1 Цитата повинна бути дослівною
- 2 Цитата не повинна бути надто довгою
- 3 Цитата повинна подаватися у лапках і супроводжуватися посиланням на джерело у примітці.
- 4 Вилучення певних фрагментів, яке дозволяє уникнути довгого цитування, позначається трикрапкою ...
- 5 Пояснення, які розривають текст цитати, подаються у квадратних дужках – []
- 6 Цитати, які є незавершеним реченням, граматично узгоджуються із авторським текстом.

Перефразовування, переказування, як правило, становить матеріал для більшої частини тексту курсової роботи. Це означає, що вже на етапі нотаток студент починає писати текст своєї праці. У цьому випадку він намагається передати думку автора якнайближче до оригіналу, але використовуючи власну лексику. Зайве нагадувати, вдаючись до цього способу, ми також повинні визнати авторство ідеї за допомогою примітки. Кроки, які дозволяють адекватно передати думки чужого тексту і при цьому уникнути плагіату є наступними:

- Виділити основні ідеї
- Змінити структуру речень
- Використовувати синоніми або слова з подібним значенням, змінювати форми слів.

Узагальнення дозволяє одним реченням передати зміст цілого розділу або цілої авторської праці. Перефразовуючи, узагальнюючи чи цитуючи праці інших авторів, ми передусім маємо на меті висловити власну позицію. Найголовніше, що при цьому слід пам'ятати – наша праця повинна бути передусім нашою працею, написаною нашими словами. Таким чином, використовуємо чужі тексти для того, щоб підтвердити власну думку, проілюструвати нашу позицію, протиставити її думці авторитетів чи продемонструвати слабкість аргументації опонентів. Слід постійно стежити за тим, щоб наша думка не змішувалась у тексті із цитованою. Дослівне запозичення чужого тексту, яке не супроводжується посиланням на джерело, називається плагіатом і суворо карається у науковому середовищі. Робота, автор якої допустився плагіату, знімається з розгляду незалежно від стадії підготовки без права її повторного захисту.

Як аналізувати джерела і літературу? Критичний аналіз тексту передбачає дві основні процедури – структурний аналіз та оцінювання аргументів. У процесі *структурного аналізу* даються відповіді на наступні запитання:

- 1 Які основні *висновки (твердження)* пропонує автор? Останні можуть бути висловлені прямо або непрямо, можуть виступати у формі рекомендацій, визначень, фактичних тверджень і т. д.
- 2 Які основні *докази* використав автор щоб довести свою тезу, яка структура цих доказів?

Оцінювання аргументів також передбачає пошук відповідей на кілька запитань:

1. Чи є докази переконливими (прийнятними) – цей крок може включати оцінку фактичних тверджень, визначень, а також оціночних суджень
2. Чи докази підтримують авторські твердження?
3. Чи існують інші міркування чи докази, що могли б підтримати або заперечити твердження автора?
4. Яке загальне враження постає від аргументації?

Етап реконструкції передбачає встановлення фактів. Щоб текст не був лише набором суб'єктивних думок, слід потурбуватися про достовірність фактів. Факти – каркас будь-якого дослідження і тому перевірка їхньої істинності (верифікація) невіддільна від роботи із довідковим апаратом. Перевірка достовірності інформації, яка зустрічається у джерелах, може вимагати різних розумових операцій. Часом найефективнішими кроками можуть бути звернення до довідкової літератури чи порівняльний аналіз відомостей, які містяться у різних документах. Важливо також вирішити, чи твердження походить із надійного джерела. Тому варто звернути увагу на *репутацію джерела* інформації, а також на *компетентність її автора*. Додатково слід звернути увагу на те, *первинним чи вторинним* є джерело, на яке посилається автор. Корисно також знати, які суб'єктивні мотиви могли впливати на висновки автора (релігійні та політичні переконання, особисті та історичні обставини).

Пояснювальний або теоретичний етап. На цьому етапі створюється власне наукове знання. Якщо попередні етапи були присвячені переважно

роботі з емпіричним (фактичним, дослідним) матеріалом, то цей передбачає ряд логічних операцій, спрямованих на його опис, аналіз, пошук зв'язків і залежностей між подіями і явищами. Дослідник намагається осмислити і співставити наявні в його розпорядженні факти, порівняти можливі трактування цих фактів, відстежити тенденції і закономірності. На цьому етапі студент найповніше реалізує своє право на власне розуміння феномену чи сюжету, які є темою курсової роботи. Таке пояснення передбачає застосування певної ідеї, теорії, так званих „позаджерельних” (тобто теоретичних) знань.

Наративний етап. Написання і оформлення тексту курсової роботи.
(детально в розділі II)

1.3 Методи наукових дослідження

Спостереження – це систематичне цілеспрямоване, спеціально організоване сприймання предметів і явищ об'єктивної дійсності, які виступають об'єктами дослідження. Як метод наукового пізнання спостереження дає можливість одержувати первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних тверджень. Емпірична сукупність стає основою попередньої схематизації об'єктів реальності, роблячи їх вихідними об'єктами наукового дослідження.

Педагогічне спостереження може проводитися в умовах природних і експериментальних. Спостереження в експериментальних умовах є глибшим щодо повноти вивчення явища чи процесу. Для досягнення своєї мети спостереження повинно відповідати таким вимогам:

навмисності (спостереження проводиться для вирішення певного чітко визначеного завдання);

планомірності (відбувається за планом, складеним відповідно до мети спостереження);

цілеспрямованості (спостереженню піддаються тільки ті сторони явища, які цікавлять дослідника);

активності (дослідник активно вишукує потрібні об'єкти, явища);

систематичності (спостереження проводиться безперервно або за визначеною системою).

Важливою умовою наукового дослідження повинна бути його об'єктивність, тобто можливість контролю шляхом або повторного спостереження, або застосування інших методів дослідження (наприклад, експерименту).

У наступному спостереженні важливу роль відіграють попередні знання, гіпотези, наявні прилади, задум і методичний досвід дослідника.

Порівняння – це процес зіставлення предметів або явищ дійсності з метою встановлення схожості чи відмінності між ними, а також знаходження загального, що може бути властивим двом чи кільком об'єктам дослідження. Метод порівняння буде плідним, якщо при його застосуванні виконуються такі вимоги:

порівнюватись можуть тільки такі явища, між якими може існувати

певна об'єктивна спільність;

порівняння повинно здійснюватись за найбільш важливими, суттєвими (у плані конкретного завдання) ознаками.

За допомогою порівняння інформацію про об'єкт можна одержати двома шляхами:

здійснення безпосереднього порівняння (первинна інформація);

опрацювання первинних даних (вторинна або похідна інформація).

Вимірювання – це пізнавальна процедура, пов'язана з визначенням числового значення деякої величини за допомогою одиниці вимірювання. Вимірювання ґрунтується на порівнянні однакових властивостей матеріальних об'єктів. Властивості, для яких при кількісному порівнянні застосовують фізичні методи, називають фізичними величинами. Фізична величина – це властивість, загальна у якісному відношенні для багатьох фізичних об'єктів, але у кількісному відношенні індивідуальна для кожного об'єкта, наприклад, довжина, маса, електропровідність тощо. Але запах або смак не можуть бути фізичними величинами, тому що вони встановлюються на основі суб'єктивних відчуттів.

Об'єкти вимірювання – це все те, що підлягає вимірюванню (розміри, маса, час, швидкість, тиск, температура, успішність і т.п.). Вимірювальний засіб – це те за допомогою чого здійснюють вимірювання (вимірювальний інструмент, прилад або вимірювальна система). Вимірювальний засіб і прийоми його застосування у сукупності утворюють метод вимірювання.

Експеримент – це такий метод вивчення об'єкта, коли дослідник активно і цілеспрямовано впливає на нього шляхом створення штучних умов чи застосування звичайних умов, необхідних для виявлення відповідних властивостей.

У методологічному відношенні експеримент передбачає перехід дослідника від пасивного до активного способу діяльності.

Експеримент проводять у таких випадках:

при необхідності відшукати у об'єкта раніше невідомі властивості;

при перевірці правильності теоретичних побудов;

при демонстрації явища.

За умовами проведення розрізняють лабораторний і природний експеримент. Лабораторний експеримент проводиться в штучних умовах, де експериментатор має можливість доцільно добирати параметри, штучно створювати такі умови, які б забезпечували наукову чистоту експерименту і оптимальне просування дослідника до істини. Лабораторний експеримент дає змогу контролювати умови, які впливають на перебіг досліджуваних процесів і точно враховувати результати цих впливів. Природний експеримент здійснюється у звичайній, “природній” обстановці, у якій відбувається перебіг досліджуваних процесів.

Експеримент включає у себе: виділення об'єкта дослідження, створення необхідних умов (у тому числі й усунення всіх факторів, що можуть заважати), матеріальні впливи на об'єкт або умови, акти спостереження чи вимірювання із застосуванням відповідних засобів. Від такого експерименту слід відрізнити

просте спостереження без активного впливу на досліджуваний об'єкт.

Переваги експериментального вивчення об'єкта порівняно із спостереженням полягають у наступному:

під час експерименту стає можливим вивчати явище “у чистому вигляді”, усунувши побічні фактори, які приховують основний процес;

в експериментальних умовах можна досліджувати властивості об'єктів;

повторюваність експерименту, тобто можливість проводити випробування стільки разів, скільки в цьому є необхідність.

Абстрагування (від латинського терміну *abstrahere*, що означає відволікання) – це уявне відвернення від неістотних, другорядних ознак предметів і явищ, зв'язків і відношень між ними та виділення декількох сторін, які цікавлять дослідника.

Процес абстрагування проходить два етапи.

Перший етап виділення найбільш важливого в явищах і встановлення незалежності або дещо слабкої залежності досліджуваних явищ від певних факторів (якщо об'єкт А не залежить безпосередньо від фактора Б, то можна відволіктися від останнього як несуттєвого).

Другий етап: реалізація можливостей абстрагування. Він полягає у тому, що один об'єкт замінюється іншим, більш простим, який виступає “моделлю” першого.

Абстрагування може застосовуватись до реальних і абстрактних об'єктів (таких, що вже раніше пройшли абстрагування). Багатоступінчасте абстрагування приводить до абстракцій зростаючого ступеня узагальнення.

Існують деякі види абстракції:

отождоження – утворення понять шляхом об'єднання предметів, пов'язаних відношеннями типу рівності в особливий клас (відволікання від деяких індивідуальних властивостей предметів);

ізолювання – виділення властивостей і відношень, нерозривно пов'язаних з предметами, і позначення їх певними назвами, що надає абстракціям статус самостійних предметів – “надійність”, “технологічність” (відмінність між двома першими абстракціями полягає у тому, що в першому випадку ізолюється комплекс властивостей об'єкта, а у другому – єдина його властивість);

конструктивізація – відволікання від невизначеності меж реальних об'єктів (зупиняється безперервний рух і т.п.);

актуальної нескінченності – відволікання від незавершеності (і завершеності) процесу утворення нескінченної множини, від неможливості задати її повним переліком всіх елементів (така множина розглядається як існуюча);

потенційної здійсненості – відволікання від реальних меж людських можливостей, зумовлених обмеженістю тривалості життя за часом та у просторі нескінченність виступає вже як потенційно здійснена.

Аналіз і синтез – у самому загальному значенні являють собою два взаємопов'язаних процеси уявного чи фактичного розкладання цілого на складові частини і об'єднання окремих частин у ціле. Аналіз і синтез –

взаємозумовлені логічні методи наукового дослідження, що виникли на основі практичної діяльності людей, їхнього досвіду.

Аналіз (від грец. - розкладання) – метод пізнання, який дозволяє розчленувати предмети дослідження на складові частини (звичайні елементи об'єкта або його властивості і відношення).

Синтез (від грец. – об'єднання), на противагу аналізу, дає можливість з'єднувати окремі частини чи сторони об'єкта в єдине ціле.

Аналіз і синтез бувають:

прямий або емпіричний (застосовуються для виділення окремих частин об'єкта, знаходження його властивостей, найпростіших вимірювань);

зворотний або елементарно-теоретичний (базується на деяких теоретичних міркуваннях причинно-наслідкового зв'язку різних явищ або дії якої-небудь закономірності: при цьому виділяються і з'єднуються явища, які можна вважати суттєвими, а другорядними знехтувати);

структурно-генетичний (вимагає виділення в складному явищі таких елементів, які чинять вирішальний вплив на всі інші сторони об'єкта).

Індукція і дедукція. Справжня наука можлива лише на основі абстрактного мислення, послідовних міркувань дослідника у вигляді суджень і висновків. У наукових судженнях встановлюються зв'язки між предметами чи явищами або між їхніми певними ознаками.

Індукція (від лат. - наведення) являє собою умовивід від часткового до загального, від окремих фактів до узагальнень, коли на основі знань про частини предметів класу робиться висновок про клас в цілому. Як метод дослідження індукція – це процес дослідного вивчення явищ, під час якого здійснюється перехід від окремих фактів до загальних положень, окремі факти неначе виводять до загального положення.

Звичайно виділяють три основних види індуктивних умовиводів:

- повну індукцію;

через просте перерахування (популярну індукцію);

наукову індукцію.

Дедукція (від лат. - виведення) – це такий умовивід, у якому висновок про деякий елемент множини робиться на основі знання про загальні властивості всієї множини. Дедуктивним вважається будь-який вивід взагалі.

Моделювання – непрямий, опосередкований метод наукового дослідження об'єктів пізнання (безпосереднє вивчення яких не можливе, ускладнене чи недоцільне), який ґрунтується на застосуванні моделі як засобу дослідження. Суть моделювання полягає в заміщенні досліджуваного об'єкта іншим, спеціально для цього створеним.

Ідеалізація – мислительний акт, пов'язаний з утворенням понять про об'єкти, принципово не здійсненні у досліді і дійсності. Ідеалізовані об'єкти вважаються граничними випадками тих або інших реальних об'єктів і обираються як засіб їх наукового аналізу, як основа для побудови теорії цих реальних об'єктів.

Мета ідеалізації як методу пізнання – позбавити реальні об'єкти деяких притаманних їм властивостей і надати їм (уявно) певних нереальних і

гіпотетичних властивостей. Досягнення такої мети здійснюється:

багатоступінчастим абстрагуванням (наприклад, абстрагування від товщини приводить до поняття “товщини”);

уявним переходом до граничного випадку у розвитку якої-небудь властивості (як це має місце з уявою “абсолютно твердого тіла”);

простим абстрагуванням (наприклад, нестискуваність рідини).

Будь-яка ідеалізація правомірна лише у певних межах.

Формалізація (від лат. – що означає складний за формою) – метод пізнання різноманітних об’єктів шляхом відображення їхньої структури у знаковій формі за допомогою штучних мов (наприклад, мовами математики, хімії, програмування). У процесі формалізації всі змістові терміни замінюють символами, а змістові твердження – відповідними їм послідовностями символів або формулами.

Серед великої різноманітності загальнонаукових методів окремо виділяють історичний і логічний методи дослідження, які дозволяють подумки відтворити досліджуваний об’єкт у всій його об’єктивній конкретності, уявити і зрозуміти його в розвитку.

Часткові (спеціальні) методи мають застосування тільки у одній певній науці або застосовуються тільки при дослідженні деяких конкретних явищ. Тому їх узагальнено і називають назвами відповідних наук: психологічні методи, педагогічні методи, соціологічні методи тощо.

Розділ II Оформлення результатів наукових досліджень під час виконання курсових робіт

2.1 Структура курсової роботи

Курсова робота складається з таких частин:

- 1 Вступ.
- 2 Основна частина (поділяється на кілька розділів).
- 3 Висновки.
- 4 Список використаних джерел.
- 5 Додатки.

Обсяг тексту курсової роботи – **25-35** сторінок (без додатків).

Опис результатів дослідження завжди є вибіркоким. Одним із перших кроків у написанні тексту наукової роботи є укладання плану, яке передбачає поділ проблеми на проблемні питання, але логічно між собою пов'язані. Залежно від теми, характеру фактичного матеріалу, методів, які використовувалися, дослідники найчастіше вдаються до хронологічного (такого, що розглядає явище у його розвитку в часі), предметного (тематичного) принципу укладання такого плану, або поєднують їх у формі предметно-хронологічного підходу. Обидва мають свої переваги і недоліки. *Хронологічний* підхід змішує важливе і неважливе, не відрізняє одноразових подій від подій «знакових». Суто хронологічний підхід до формування плану може зробити текст нецікавим і нечитабельним. Як методологічний підхід що наслідує хроніку, він вважається застарілим. На перший погляд, *предметний* спосіб виглядає набагато зручнішим, оскільки дозволяє проаналізувати явище в цілому, а також розглянути окремі його прояви. Але суто предметний порядок позбавляє текст єдності. Адже будь-які події відбувалися в часі, а отже, не можна цілком виключити хронологію з тексту.

Незалежно від обраного принципу побудови, вдалий план наукової праці повинен відповідати кільком універсальним вимогам:

- Темі кожного розділу однакові за важливістю а самі розділи – приблизно однакові за обсягом.
- Охоплювати весь матеріал, що відноситься до теми, але нічого зайвого.
- Темі і зміст окремих розділів не повинні «накладатися».
- Жоден із пунктів плану не може повторювати назви роботи.

Вступ. Завдання вступної частини - зорієнтувати читача у тематиці праці, представити тему роботи і дослідницьке завдання, пояснити, чим важливе або цікаве є звернення до конкретної теми, а також змалювати ширший історичний, суспільний чи інтелектуальний контекст, до якого належить явище що розглядається. Обов'язково потрібно подати лаконічний огляд літератури, на яку опирався автор курсової роботи. Доцільно у вступі описати методи, які використовувалися у процесі роботи над темою, а також пояснити принципи структурної побудови наукової праці. Вступ до курсової роботи обов'язково

повинен представити читачеві головну думку праці, той основний висновок, або висновки, до яких прийшов автор у процесі роботи і які він обґрунтує і захистить у основній частині праці. Рекомендований обсяг - до 5 сторінок.

Основна частина роботи. Завдання розділів основної частини – переконливо довести та проілюструвати головну думку автора. Основу тексту складають *аргументи* – тобто твердження, які супроводжуються логічними *доказами* або фактичними *ілюстраціями*. При цьому, для того щоб зробити текст більш читабельним та структурованим, стараємось дотримуватися наступних правил:

- 1 Кожному основному аргументові присвячуємо мінімум 1 абзац.
- 2 Аргументи “проти” (погляди, протилежні до тих, яких дотримується автор) обов’язково повинні бути спростовані.
- 3 Кожен абзац повинен бути об’єднаний однією думкою і відзначатися змістовною та стилістичною єдністю.

Висновки є нагодою підсумувати те, чого студент досягнув у своїй роботі. Іншими словами, якщо вступ «занурює» читача у тему, підсумок повинен підсумовувати. Тому, дуже небажано на цій стадії вводити нові факти, ідеї та аргументи! Висновок – це нагода наголосити на тому, що вже було сказано в основній частині роботи, а не сформулювати думку, яка відвідала автора надто пізно. Обсяг висновків 1-2 сторінки.

2.2 Оформлення курсової роботи

Курсову роботу друкують за допомогою комп’ютера на аркушах білого паперу формату А4. При друкуванні тексту роботи необхідно залишати поля таких розмірів: зліва – 25-30 мм, справа – 20 мм, зверху – 20 мм та знизу – 20 мм. Від верхнього колонтитула до основного поля тексту відстань 10 мм. Текст наукової роботи набирається шрифтом з відсічками (Times або подібним до нього) розміром 14 пунктів, лінійки розміщуються з інтервалом 1,25.

Коли є потреба вставити цитату більшу за 4 лінійки, то текст набирається розміром 12 пунктів. Кількість знаків на сторінку до 1800.

Титульна сторінка: перша сторінка оформляється як титульна, на ній немає колонтитула, немає також і номера сторінки. Зразок оформлення подано у *Додатку Б*.

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, таблиць, малюнків, формул подають арабськими цифрами без знаку «№». Першою сторінкою роботи є титульний лист, на якому номер сторінки не ставиться. На наступних сторінках номери проставляються у правому верхньому куті сторінки без крапки після цифри.

Заголовок будь-якої зі структурних частин не може знаходитися в кінці аркуша, після нього мусять бути принаймні два рядки тексту, що знаходяться на відстані 5 мм від заголовка.

Жоден заголовок не може закінчуватися крапкою. Якщо він довший одного рядка, то не слід вживати перенесення (поділу) слів; наступний рядок повинен починатися з того самого відступу.

Заголовки змісту, вступу, висновків, списку використаних джерел, додатків, списків позначень та скорочень. Перед **заголовком** залишається проміжок 30 мм від верхнього краю аркуша. Сам заголовок повинен бути розміщений по центру рядка і написаний великими літерами звичайним жирним шрифтом розміром 14-16 пунктів. Після заголовку пропускається один рядок.

Кожен розділ починається з нового аркуша. Перед словом *розділ* повинен бути відступ 30 мм від верхнього краю аркуша, а саме слово має бути посередині рядка. Розділи позначаються римськими або арабськими цифрами. Заголовок розділу має бути розміщений в наступному рядку під номером, по центру рядка. Всі назви пишуть великими літерами звичайним жирним шрифтом.

Розділ може поділятися на **параграфи**, які в свою чергу, можуть ділитися на дрібніші структурні частини. Не бажано, щоб ступенів поділу було більше ніж чотири.

Параграф і перший його ступінь поділу позначаються арабськими цифрами. Треба зберігати невеликий відступ від попереднього тексту між розділами і параграфами. Це допомагає переключити увагу читача і надати структурі роботи графічної виразності. Заголовок підрозділу пишеться малими прописними літерами або жирним шрифтом розміром 14 пунктів. Заголовок першого ступеня поділу теж пишеться малими прописними літерами або жирним шрифтом, або додатково позначається ще й курсивом.

Оформлення бібліографічного списку.

У тексті роботи після висновків подають „Список використаних джерел”. Цей список повинен містити повний бібліографічний опис будь-яких документів, наукових праць та довідкової літератури, використаних автором у будь-якій формі (незалежно від того, чи посилається він на ці видання у тексті роботи). Список доцільно поділити на кілька розділів, у яких згрупувати різні види літератури (джерела, наукова література, довідкові видання).

У кожній частині списку використаних джерел подаються повні бібліографічні назви публікацій із зазначенням загальної кількості сторінок, а у статтях - перша і остання сторінки. Назви розміщуються за алфавітом - спочатку кириличні видання, потім видання латинкою. Зразки бібліографічного запису див. у Додатку В.

2.3 Підготовка та захист курсової роботи

Затвердження тем курсових робіт відбувається упродовж двох останніх тижнів першого місяця семестру у такому порядку:

- До кінця першого місяця семестру студенти мають можливість подавати власні пропозиції до тематики курсових робіт на розгляд відповідної

кафедри. Після того, як розгляд пропозицій студентів і затвердження тем відбулися, студенти можуть вибирати теми лише зі списку, запропонованого кафедрами.

- Тиждень самостійної праці (як правило, друга половина жовтня) повинен завершитися затвердженням планів та бібліографії до курсових робіт.
- Останній навчальний день семестру є остаточним терміном для подачі керівникові курсової роботи.
- Упродовж п'яти днів керівник перевіряє курсові роботи з запропованою оцінкою;
- Під час заліково-екзаменаційної сесії відбувається захист, за результатами якого автори кращих курсових робіт отримують можливість представити їх на щорічній студентській конференції.

ВАЖЛИВО, що порушення згаданих термінів автоматично означає зниження оцінки:

- на 0,5 бала – за невчасну подачу розгорнутої бібліографії та плану роботи;
- на 1 бал - за запізнювану подачу чорнового і/або остаточного варіанту роботи.

Робота, подана із запізненням на 1 тиждень оцінюється максимально 3 (Д) балами, подана на 2 тижні пізніше – 3 (Е) балами.

Для оцінювання курсової роботи використовуються наступні критерії

Максимальна кількість балів

1	Теоретична обґрунтованість теми, чітко розроблений науковий апарат	5
2	Аналіз провідних концепцій при висвітленні проблеми	5
3	Методика експериментальної роботи	20
4	Статистична та математична обробка даних експериментальної роботи	10
5	Самостійний і творчий підхід до аналізу практики сучасного навчання і виховання	5
6	Планомірний і систематичний характер роботи студента над темою	5
7	Загальне оформлення курсової роботи	3
8	Оформлення бібліографії	2
9	Змістовні додатки	10
10	Своєчасність здачі курсової роботи	5
11	Грамотний і аргументований захист курсової роботи перед комісією	20
12	Впровадження результатів експериментальної роботи у навчально-виховний процес (при наявності відповідної довідки)	10
	Всього:	100

Висновки

Правило 1. Оформлення та зміст кожної курсової роботи повинні суворо відповідати цим методичним рекомендаціям.

Правило 2. Зміст роботи повинен відповідати темі.

Правило 3. Виклад тексту роботи повинен відповідати плану і не повинен зводитися до набору непов'язаних між собою окремих положень, фактів.

Правило 4. При написанні тексту слід звернути увагу на стиль викладу:

- не потрібно використовувати довгих, заплутаних речень;
- не слід користуватись надто часто вживаними, мало інформаційними штампами;
- намагатися викладати думки просто і образно;
- абзаци не повинні складатися з одного речення.

Правило 5. Робота повинна бути оформлена відповідно до ГОСТ 7.32-91, а дані таблиць і графіків повинні бути опрацьовані за допомогою пакету програм Microsoft Office.

Правило 6. Кожне запропоноване положення необхідно теоретично обґрунтувати, підтвердити підібраним та систематизованим фактичним і статистичним матеріалом.

Правило 7. Усі використовувані в тексті таблиці, схеми, графіки, діаграми повинні обов'язково мати відповідні коментарі і мають бути проаналізовані. Якщо такого аналізу немає, то наведені наочні засоби не тільки не зараховуються рецензентом в актив роботи, а й відносяться в пасив, через що оцінка знижується за невміння подати досліджуваний матеріал.

Список використаних джерел

ПОЛОЖЕННЯ

Виконання студентами курсових робіт – одна із важливих форм підготовки висококваліфікованих спеціалістів, яка забезпечує формування у майбутніх учителів творчого підходу до організації навчально-виховного процесу у загальноосвітніх закладах.

Курсова робота виконується з профільюючих дисциплін і має навчально-дослідницький характер.

Мета написання курсової роботи:

- поглиблення, узагальнення і закріплення теоретичних знань та практичних умінь студентів;

- вироблення навичок самостійно працювати з навчальною і науковою літературою, електронно-обчислювальною технікою, лабораторним обладнанням, використовувати сучасні інформаційні засоби та технології;

- розвиток творчого підходу до застосування на практиці набутих знань та розв'язування практичних завдань;

- систематизація та узагальнення навчального матеріалу;

- здійснення наукового пошуку при проведенні дослідження;

- вироблення у студентів навичок самостійних творчих досліджень;

- виявлення наукових здібностей студентів і залучення їх до дослідницької роботи.

Курсова робота – окремий заліковий кредит навчальної дисципліни, що оцінюється як самостійний вид навчальної діяльності студента і виконується після закінчення вивчення певного предмета або групи дисциплін.

Тематика курсових робіт формується на початку навчального року, затверджується на засіданні кафедри і поновлюється щорічно. Вона повинна відповідати навчальним завданням профільюючої дисципліни, пов'язуватися з практичними потребами певної галузі науки і виробництва, бути актуальною і тісно пов'язаною з вирішенням практичних фахових завдань.

Студентам надається можливість подавати власні пропозиції щодо тематики курсових робіт на розгляд відповідної кафедри. Після того, як розгляд пропозицій студентів і затвердження тем відбулися, студенти можуть вибирати теми лише зі списку, запропонованого кафедрою.

Керівниками курсових робіт призначаються найбільш кваліфіковані та досвідчені викладачі кафедри, здебільшого з числа кандидатів і докторів наук.

Кожна кафедра повинна розробити методичні вказівки щодо написання курсових робіт, в яких передбачити завдання курсової роботи, особливості, обсяг і зміст окремих частин та порядок її виконання.

Курсова робота має характер цільної завершеної роботи як стосовно змісту, вичерпаності теми, так і форми, структури тощо.

Курсова робота умовно складається зі вступу, кількох розділів теоретичної і практичної частини, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У *вступі* потрібно довести актуальність певної проблеми для даної галузі науки і практики; вказати, хто з вчених займався цією проблемою; визначити науковий апарат дослідження (визначити об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, вказати базу проведення дослідження).

Основна частина складається з теоретичної та практичної, де розкривається зміст теми дослідження.

Зокрема, у *першій частині* (теоретичній) курсової роботи з психолого-педагогічних дисциплін або методик дається аналіз наукової літератури, що включає: а) історико-педагогічний аспект проблеми; б) її філософське і психологічне обґрунтування з позицій педагогічної науки; в) провідні концепції сучасної педагогічної теорії з певної проблеми.

У *другій частині* (практичній (експериментальній)) варто описати засоби, технології, методи і форми удосконалення певного аспекту навчально-виховного процесу, педагогічний досвід роботи з відповідної проблеми навчально-виховного закладу (окремого вчителя), використовуючи матеріали спостережень, бесід із учителями, дітьми, батьками або публікації в педагогічній періодиці. Особливо цінним у цій частині роботи є описання власного дослідження.

Кожен параграф і розділ необхідно завершувати лаконічними висновками, що логічно узагальнюють викладене. При цьому треба пам'ятати, що дослівне запозичення чужого тексту, яке не супроводжується посиланням на джерело, називається плагіатом і суворо карається у науковому середовищі. Робота, автор якої допустився плагіату, знімається з розгляду незалежно від стадії підготовки без права її повторного захисту.

Зміст курсової роботи передбачає назву розділів й основних параграфів та нумерацію сторінок.

Список використаних джерел складається студентом як результат перегляду наукового апарату, який послужив методологічною, спеціальною теоретичною і методичною опорою при написанні роботи. У список використаної літератури включаються тільки ті праці та джерела, на які робилися посилання, чи які використовувалися у роботі.

Додатки передбачають таблиці, схеми, малюнки, зразки планів-конспектів уроків, дидактичного матеріалу, робіт учнів, анкети, тести тощо. Вони розміщуються в кінці роботи після списку використаних джерел.

Курсова робота повинна бути представлена в електронному вигляді або чітко написана від руки, роздрукована і вкладена у стандартну папку. Середній її обсяг – до 30 - 35 сторінок з параметрами сторінки: ліве поле – 2,5-3 см, праве – 1,5 см, верхнє – 2 см, нижнє – 2 см., шрифт: Times New Roman, розмір символів: 14, міжстрічковий інтервал: 1,5 („полуторный”). Обов'язкова нумерація сторінок.

Курсова робота починається з титульної сторінки, на якій номер сторінки не ставиться. Зразок оформлення титульної сторінки (див. Додаток А). На другій сторінці подається зміст. Зміст - це остаточно відредагований план курсової роботи з вказівкою сторінок кожного розділу і параграфа в тексті (див.

Додаток Б). На наступних сторінках номери проставляються у правому верхньому куті сторінки без крапки після цифри.

У процесі написання курсової роботи керівником надаються консультації щодо її виконання. Повністю оформлену курсову роботу потрібно здати науковому керівникові на перевірку. При необхідності вона доопрацьовується згідно з його зауваженнями, а потім допускається до захисту.

Курсова робота перед здачею повинна бути підписана студентом і подається керівнику за два тижні до захисту на рецензування.

Порядок захисту курсової роботи:

1. Виступ автора (до 10 хвилин), в якому розкривається основний зміст роботи, результати експериментального дослідження, висловлюються власні пропозиції та методичні рекомендації.

2. Відповіді автора на запитання щодо досліджуваної проблеми членів комісії та присутніх на захисті студентів.

3. Оцінювання членами комісії змісту та захисту курсової роботи студента.

При оцінці курсової роботи враховуються:

1. Науково-теоретичний рівень змісту, теоретична обґрунтованість теми, чітко розроблений науковий апарат.

2. Вироблення навичок щодо розробки і вирішення наукової проблеми: вміння самостійно працювати з літературними джерелами, виділяти й аналізувати провідні концепції, ставити експеримент, грамотно оформляти бібліографію.

3. Використання методів дослідження, самостійний і творчий підхід до аналізу явищ і процесів.

4. Планомірний і систематичний характер роботи студента над темою.

5. Правильність оформлення курсової роботи і ***своєчасність*** її здачі.

Якість виконання курсової роботи та результати її захисту оцінюється за шкалою оцінювання ECTS, для студентів, що навчаються за кредитно-модульною системою (див. Додаток В).

Для решти студентів курсова робота оцінюється за чотирибальною шкалою: „відмінно”, „добре”, „задовільно”, „незадовільно”.

Якщо при захисті курсової роботи студент отримав оцінку „незадовільно”, то рішенням кафедри йому пропонується нова тема роботи, яку повинен виконати у встановлений комісією термін.

У випадку порушення термінів здачі робіт без поважних причин на кафедрі (терміни визначені кафедрою), курсова робота лаборантом не приймається, а студент не допускається до захисту і вважається ***академічною заборгованістю***. Ліквідація академзаборгованості здійснюється аналогічно до інших форм підсумкового контролю. В інших випадках (хвороба тощо) студент має право на продовження сесії.

Після захисту курсова робота здається викладачем лаборанту для зберігання.

Курсові роботи, що мають теоретичну та практичну цінність, подаються на конкурси студентських наукових робіт, пропонуються до впровадження.

Після закінчення терміну зберігання курсових робіт (1 рік) вони списуються за актом.

Склад комісії для списування курсових робіт: керівник курсової роботи, завідувач кафедри, лаборант, один-два викладачі кафедри.

Завідувач кафедри в кінці навчального року за клопотанням викладачів може залишити для подальшого зберігання кращі курсові роботи, про що приймається рішення на засіданні кафедри.

**УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ПАВЛА ТИЧИНИ**

_____ (повна назва кафедри, циклової комісії)

**КУРСОВИЙ ПРОЕКТ
(РОБОТА)**

З _____
(назва дисципліни)

на тему: _____

Студента (ки) _____ курсу _____ групи
напряму підготовки _____
спеціальності _____

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник _____

_____ (посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS

Члени комісії _____

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціал)

м. Умань - 20 __рік

Зразки оформлення бібліографічного опису у переліку посилань, у списку використаних джерел

Один автор

Колотило, Д. М. Екологія і економіка : навч. пос. : реком. МОН України / Данило Макарович Колотило ; МОН України, КНЕУ. – К. : КНЕУ, 2006. – 368, [1] с. : іл.

Два автори

Левчук, Л. Основи естетики : навч. пос. / Л. Левчук, О. Оніщенко. – К.: Вища школа, 2000. – 271, [3] с.

Три автори

Бачинін, В. А. Філософія права : підручник / В. А. Бачинін, В. С. Журавський, М. І. Панов. – К. : Ін Юре, 2003. – 472, [4] с.

Чотири автори

Філософія : пос. для студ. вищих навч. закладів / Є. М. Причепій, А. М. Черній, В. Д. Гвоздецький, Л. А. Чекаль. – К. : Академія, 2007. – 576, [1] с.

П'ять та більше авторів

Економічний аналіз : навч. пос. / М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбатюк [та ін.] ; за ред. М. Г. Чумаченка. – К. : КНЕУ, 2003. – 556, [3] с.

Аналітичний опис

Побірченко, Н. С. Громадівці про зв'язок дитини з навколишнім світом / Н. С. Побірченко //Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : науковий збірник /МОН України, УДПУ ім. Павла Тичини. – К. : Науковий світ, 2003. – Вип. 5. – С. 219-226.

Опис багатотомного видання

Сухомлинський, В.О. Вибрані твори : в 5 т. Т. 1-5 / Василь Олександрович Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1979-1983.

Окремий том багатотомного видання

Макаренко, А. С. Избранные произведения : в 3 т. Т. 1. Педагогическая поэма / А. С. Макаренко. – К. : Рад. школа, 1984. – 518 с.

Дисертація

Кочубей, Т. Д. Філософія дитинства в українській педагогічній думці : дис. ... канд. пед. наук : 01.07.10 : захищена 15.03.04 : затв. 22.07.04 / Тетяна Дмитрівна Кочубей. – К., 2004. – 187 с. – Бібліогр. : с. 179-186.

Стаття з енциклопедії

Новосад, В. В. Ботанічний музей /В. В.
Новосад // Енциклопедія сучасної України. – К. : 2004. – Т. 3. – С. 391.

Стаття з журналу

Власенко, О. О. Розвиток страхового ринку України / О. О. Власенко // Фінанси України. – 2005. – № 8. – С. 140-144.

Стаття з газети

Терно, С. Полікультурна освіта: чи потрібна вона Україні? / Сергій Терно // Історія України. – 2008. – Вересень (№35). – С. 19-24.

Стаття з газети

Чекалюк, Н. Карма імені /Нестор Чекалюк // Дзеркало тижня. – 2005. – 17 вересня.

Електронний ресурс

Богомольний, Б. Р. Медицина екстремальних ситуацій [Електронний ресурс] : навч. пос. для студ. мед. вузів /Б. Р. Богомольний. – 80 Min / 700 MB. – Одеса : Одес. мед. ун-т, 2003. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; MS Word 97-2000. – Назва з контейнера.

План

Вступ	3
Розділ 1 (Назва)	6
1.1. (Назва)	6
1.2. (Назва)	12
Розділ 2. (Назва)	20
2.1. (Назва)	20
2.2. (Назва)	25
Висновки	30
Список використаних джерел.....	32
Додатки	34